

ДЕРЖАВА І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОБЛЕМА ВЗАЄМИН ЗАДЛЯ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ СОЦІУМУ

Наукові праці МАУП, 2014, вип. 43(4), с. 36–38

В останні десятиліття серйозною перепоною суспільного розвитку виявилися неузгодження, а то й реальні протиріччя у взаємодії держави і громадянського суспільства. Розглядаються їх особливості і специфіка.

Людське життя, особливо у ХХІ ст., величезною мірою детерміноване взаєминами трьох основних суб'єктів — соціуму, держави, громадянського суспільства. Оскільки соціум — це “велика стійка соціальна спільнота, що характеризується єдністю умов життєдіяльності людей у певних суттєвих відносинах” [1, 414], то для вирішального визначення характеру й особливостей цих відносин вирішальними є взаємини між державою і громадянським суспільством. І саме тому, що “держави” і “громадянське суспільство” — це найтісніше пов'язані, поєднані феномени суспільного буття та, водночас, є достатньо різними, а то й протирічливими з огляду на облаштування життя людини, великих груп людей — націй, народів, соціумів.

Якщо соціум, суспільство — це “сукупність людей у межах ними ж здійснюваної системи соціальних дій і їх суті” [3, 113], то держава і громадянське суспільство — більш “конкретизовані”, “формалізовані” суб'єкти людського життя. Так, держава — “це спосіб влаштування життя громади (соціуму. — *Авт.*) на засадах публічної влади; суспільство, в якому встановлений і дотримується певний порядок, лад (насамперед за допомогою законів), завдяки чому вдається зберегти соціальну цілісність і безпеку” [7, 72]. Держава, таким чином, — це “сукупність людей і території, на якій вони проживають і суверенної у межах даної території влади” [5, 143]. У такому ви-

значенні поняття “держави” певною мірою є тотожним поняттю “країни”, хоча це також суттєво відмінні речі. Для держави, як соціального феномену, найважливішою ознакою (атрибутом) виступає організація політичної влади, що є головним інститутом політичної системи суспільства.

Громадянське суспільство — це, власне, усе, що “лежить” поза межами держави, це “система взаємодії у межах права вільних і рівноправних громадян держави, їх об'єднань, що добровільно сформувалися та перебувають у відносинах конкуренції і солідарності, поза безпосереднім утручанням держави, покликані створювати умови для їх вільного розвитку” [4, 383].

За неоднозначністю наукових підходів і пояснень характеру взаємозв'язків держави і громадянського суспільства, відзначимо три основних політико-методологічних підходи до пояснення цих взаємозв'язків, кожен з яких має і “за”, і “проти”:

а) держава і громадянське суспільство — соціальні системи, що значною мірою збігаються. Оскільки і держава, і громадянське суспільство мають на меті максимальну самореалізацію людини, забезпечення її прав і свобод, то багато в чому їхня діяльність є ідентичною;

б) держава і громадянське суспільство — різні соціальні системи. Найчастіше при цьому стверджують, що первинною, домінуючою

системою є держава. Вона, мовляв, стимулює розвиток громадянського суспільства. Загалом, це достатньо хибна, суперечлива оцінка, оскільки державу утворюють люди задля кращої реалізації власних інтересів;

в) держава і громадянське суспільство — дещо різні соціальні системи. Найчастіше ведуть мову про те, що громадянське суспільство реально впливає на державу, починаючи з самого моменту її формування (утворення).

Можна акцентувати увагу на тих своєрідних рисах, що виокремлюють громадянське суспільство у країні від держави.

Перше — як прообраз “ідеальних” відносин між людьми, громадянське суспільство існує до появи (утворення) держави, а вже потім його існування не можна уявити собі у бездержавному суспільстві.

Друге. Громадянське суспільство (як взаємини між людьми, групами, як система різноманітних соціальних інституцій — груп, організацій, інституцій і т. ін.), не включаючи в себе державу, значною мірою розвивається й існує самостійно. При цьому будь-які структури громадянського суспільства (як, власне, і громадяни) перебувають у стані солідарності, змагання, конкуренції, а то й протистояння. Громадянське суспільство відстоює, захищає права людини (громадянина), стоїть на захисті демократичних засад соціального розвитку. І хоча й держава багато з вище перерахованого робить задля існування людини, соціуму, — роблять вони це з громадянським суспільством по-різному, у різний спосіб та з використанням різних засад і механізмів.

Серед багатьох оцінок стану взаємодії держави і громадянського суспільства в сучасній Україні, нам видається найбільш точною та, що подана в Аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень “Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості” (2014 р.) [6]. Автори доповіді, зокрема, зазначають: “Розвиток громадянського суспільства в Україні за останні роки, зокрема, характеризується наступними тенденціями. З одного боку, громадянське

суспільство розвивалося як незалежний й потужний чинник суспільного поступу; з іншого — держава намагалася співпрацювати з громадянським суспільством, формуючи його “зверху” [6, 4]. Дійсно, у 2012 р. було затверджено “Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні” та “План першочергових заходів з її реалізації”. До цього додамо, що потужному формуванню громадянського суспільства в Україні “зверху” сприяють Конституція України, Закон України “Про громадянські об’єднання”, окремі норми інших законів України, зокрема “Про доступ до публічної інформації”.

Поряд з таким “зверхнім процесом” формування громадянського суспільства в Україні все потужніше розвивається ініціативний, інноваційний процес “знизу”, коли самі громадяни виступають ініціаторами утворення численних організацій, об’єднань, стають в опозицію до влади тоді, коли її дії не вважають об’єктивними, правильними. Достатньо згадати широкі масові протести 2013 р., коли влада відмовилася від підписання Україною на Вільнюському саміті Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Те ж саме підтвердили і протести січня 2014 р., пов’язані зі спробою влади ввести в дію “диктаторські закони”, що були пов’язані з масовими порушеннями прав і свобод громадян України.

За статистичними даними видається, що громадянське суспільство в Україні є високорозвиненим. Так, на 1 січня 2014 р. в Україні було зареєстровано (за даними Державної служби статистики України) 77286 громадянських організацій, 29274 профспілок та їх об’єднань, 14999 благодійних організацій, 16213 об’єднань співвласників багатоквартирних будинків та 1503 органів самоорганізації населення [2]. Статистика, з огляду на кількісні показники, досить переконлива. Однак показники рейтингу демократичного розвитку України у 2009–2013 рр. засвідчують, що навіть зростання кількісних показників громадянського суспільства не відповідає реальному стану його функціонування, загальнодемократичному розвитку. Ось ці дані:

а) “громадянське суспільство”: 2009 р. — 2,75; 2011 р. — 2,75; 2013 р. — 2,75; б) “розвиток демократії”: 2009 р. — 4,39; 2011 р. — 4,61; 2013 р. — 4,86 [6, 8].

Варто зазначити, що громадянське суспільство в Україні ще надто слабо впливає на:

- розробку і прийняття нормативно-правових актів, рішень влади та відповідних органів місцевої адміністрації;
- здійснення реформ у всіх сферах суспільного життя;
- підбір, розстановку, ротацию тощо кадрів у всіх ланках державного управління;
- розробку та здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, її геополітичні вибори і пріоритети тощо.

Відтак, взаємини Української держави і громадянського суспільства є далеко не досконалыми, аби забезпечити максимально плідний діалог влади і народу, розвинути демократичні процеси у бік створення справді демократичної, правової держави.

Література

1. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота: Термінол.-понятійн. словник / М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. — К.: МАУП, 2005. — 560 с.
2. Урядовий портал Державної служби статистики України. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Канке В. А. Основы философии: Учеб. для студ. сред. спец. учеб. завед. / А. В. Канке. — М.: Логос, Кно Рус, 2000. — 410 с.
4. Кулаковська І. Ю. Держава як інструмент формування громадянського суспільства // Становлення і розвиток української державності: [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2008. — 425 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В. П. Горбатенко; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — 2-ге вид., допов. і переробл. — К.: Генеза, 2004. — 736 с.
6. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості: Аналітична доповідь // Нац. ін-т стратегічних досліджень. — К., 2014. — 54 с.
7. Рябов С. Г. Політологічна теорія держави / С. Г. Рябов. — К.: Тандем, 1996. — 325 с.

Держава і громадянське суспільство не є тотожними соціальними феноменами. Плідна взаємодія між ними — вирішальна умова демократизації суспільного життя.

Государство и гражданское общество не являются тождественными социальными феноменами. Результативное их взаимодействие — решающее условие демократизации общественной жизни.

State and civil society is not the same social phenomenon. The fruitful interaction between them — a crucial condition for the democratization of public life.

Надійшла 28 жовтня 2014 р.